

Geçmişten Günümüze Çingene Göçleri: Sosyo-Tarihsel Bir Bakış

Gypsy Migrations from Past to Present: A Socio-Historical Perspective

Muhammet FIRAT^a

ÖZ	ABSTRACT
<p>Çalışma Çingenelerin, uzun süreli göç hareketleri ve göçün sosyo-ekonomik/kültürel sonuçları bağlamında kurgulanmıştır. Çingenelerin Hindistan'dan başlayan büyük göçleri, konar-göçerlik ve yerleşiklik aşamaları tarihsel kayıtlar ve görünüm çerçevesinde ele alınmaktadır. Hindistan'dan başlayan Çingene göçlerinin birçok sebebe dayandığı, uzun yıllara yayılan bir süreçte gerçekleştiği ve küçük gruplar hâlinde dünyanın çeşitli bölgelerine, farklı zamanlarda dağıldıkları üzerine literatürde bir uzlaşma bulunmaktadır. Çingeneler, büyük göçlerin ardından yerleştikleri ülkelerde ekonomik nedenlerden kaynaklı olarak konar-göçerliği benimsemiş olan topluluklardır. Zira hareket halinde bir yere bağlı olmadan konar-göçer yaşamak, Çingene topluluklarında önemli bir yaşam stratejisi olarak belirmektedir. Ancak günümüzde zanaatlarının endüstriyel dönüşüm karşısında geçerliliğini yitirmesi sonucu yerleşik hayata geçmek zorunda kalmışlardır. Böylece Çingenelerin göçer ve konar-göçer yaşamda karşılaştıkları problemler, yerleşik hayata geçiş ile birlikte daha hissedilir hale gelmiştir. Bugün yerleşik hayata geçen Çingeneler genel olarak istihdam, eğitim, barınma ve sağlık gibi problemlerle karşı karşıya kalmışlardır. Söz konusu problemler özellikle kentlere yerleşmiş olan Çingeneler için çok daha akut bir hal almıştır. Sonuçta istihdam, eğitim, konut, sağlık vb. sosyal ve ekonomik problemlerin birbirini beslemesiyle kentlerin çeperlerine sığınmış olan Çingeneler için hayatlarını idame ettirme imkânları ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Bu perspektiften hareketle makale geçmişten günümüze Çingeneler/Romanların genel görünümü mevcut literatür üzerinden irdelenmekte ve tartışılmaktadır.</p>	<p>The study was constructed in the context of the long-term migration movements of the Gypsies and the socio-economic/cultural consequences of migration. The great migration of the Gypsies starting from India, their migration and settlement phases are discussed within the framework of historical records and appearances. There is a consensus in the literature that the Gypsy migrations that started from India were based on many reasons, took place in a process spanning many years, and were dispersed in small groups to various parts of the world at different times. Gypsies are communities that have adopted nomadism due to economic reasons in the countries where they settled after the great migrations. Because living as a nomadic person on the move without being tied to a place appears as an important life strategy in Gypsy communities. However, today, as their crafts lost their validity in the face of industrial transformation, they had to settle down. Thus, the problems faced by the Gypsies in the nomadic and nomadic life became more noticeable with the transition to settled life. Today, Gypsies who settled down have generally faced problems such as employment, education, accommodation and health. These problems have become much more acute especially for the Gypsies who have settled in the cities. After all, employment, education, housing, health, etc. The opportunities for the Gypsies, who took refuge in the peripheries of the cities due to the social and economic problems feeding each other, have faced serious problems. From this perspective, the article examines and discusses the general view of the Gypsies/Roma from the past to the present through the existing literature.</p>
<p>Anahtar Kelimeler</p> <p>Çingeneler, Göç, Göçerlik, Konar-Göçerlik, Yerleşiklik, Kent Hayatı.</p>	<p>Keywords</p> <p>Gypsies, Migration, Nomadism, Semi-Nomadism, Settlement, Urban Life.</p>

^a Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü. Email: muhammetfirat@firat.edu.tr.

1. Giriş

Göç, Çingenerler¹ için bir yaşam biçimi olagelmıştır. Çingenerler, yaşadıkları problemler nedeniyle anayurtlarını ya da buldukları bölgeleri terk edip sürekli yerleşebilecekleri yeni yerler aramış ve yaşama tutunmaya çalışmışlardır. Öyle ki Çingenerler tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren hep göç ile iç içe olmuşlardır. Çingenerlerde göç; geçinme stratejisi, kültürün idamesi, içsel dayanışma ağlarının canlı tutulması gibi fonksiyonlara sahip önemli bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Bu durum zamanla Çingene ve göç/ebe kavramlarını özdeş hâle getirmiştir. Zira ülkesiz bir toplumsal yapıyı oluşturan Çingenerlerin, Hindistan'dan ayrıldıktan sonra dünyanın çeşitli yerlerine göç ettikleri ve yakın geçmişe kadar büyük çoğunluğunun göçebe bir yaşam sürdürdükleri bilinmektedir. Çingene gruplarının göçer yaşam tarzlarını benimsemeleri bir yandan çeşitli problemlerle karşılaşmalarına yol açarken diğer yandan kültürlerini korumaları açısından oldukça işlevsel bir rol üstlenmiştir. Göçer yaşam tarzı ile özdeş hale gelen bu topluluk, göçü son zamanlara kadar kendileri için bir kültür havzası olarak kabul etmiştir.

Çingenerler yüzyıllar boyu süren göçleriyle tanımlanabilecek nadir bir topluluktur. İşgal, savaş, tehcir, kıtlık, baskı gibi nedenlerle göçe zorlanan Çingenerler, Hindistan'dan üç aşamalı bir şekilde göç etmiştir. Yakın geçmişe kadar süren Çingene göç hareketlerinin 5. ve 11. yüzyıllar arasında başladığı uzmanlarca genel kabul görmektedir. Çingenerlerin dünya üzerine dağılımlarında izledikleri güzergâhlar birtakım teoriler ve dilsel kanıtlar temelinde açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre birinci Çingenerler grubu Avrupa'da bulunan Rom'lar; ikinci grup Çingenerler başta Suriye, Mısır ve Türkiye olmak üzere Ortadoğu'da bulunan Domlar; üçüncü ise Ermenistan, İran ve Orta Asya'da bulunan Lomlar olarak bilinmektedir.

Çingene göçleri önce uzun süreli göçler sonra kısa süreli göçer biçiminde gerçekleşmiştir. Literatürde konar-göçerlik olarak bilinen kısa süreli göçerler, Çingenerlerin farklı kültürle temaslarını daha da artırmıştır. Göçebelikle yerleşiklik arasında bir yaşam tarzı olarak öne çıkan konar-göçerlik; kalaycılık, bakırcılık, elekçilik, sepetçilik, çerçilik, bohçacılık, toplayıcılık, çalgıcılık vb. zanaatlarını icra etmek amacıyla buldukları şehirlerin köylerine, kasabalarına bazen de şehir sınırları dışına kısa süreli göç hareketleridir. Bu dönemde Çingenerler, geleneksel meslekleri nedeniyle Çingene olamayanlarca toplumsal kabul görmüş ve onlarla ilişkilerinde günümüze oranla daha az sorun yaşamışlardır.

Sanayileşmeyle birlikte Çingenerlere özgü zanaatların geçerliliğini yitirmesi Çingenerleri yerleşik hayata geçişe zorlamıştır. Bu dönemde Çingenerler istihdamın yeni merkezi olan kentlere yönelmiş ve büyük ölçüde kentlerin çeperlerine yerleşmişlerdir. Kente özgü yeni işlerde yeterliliği bulunmayan Çingenerler için bu yeni durum birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Bu çalışma Çingenerlerin genel göç, konar-göçerlik ve yerleşiklik aşamalarını irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda Hindistan'dan başlayan büyük göçlere, sonrasında vardıkları/yaşadıkları ülkelerde geçinmek amacıyla yaptıkları konar-göçerliklere ve zanaatlarının işlevini yitirmesi sonucu yerleşik yaşam biçimlerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda Çingenerlerin göçerlikten konar-göçerliğe, konar-göçerlikten yerleşikliğe doğru gerçekleşen farklı aşamalarda karşılaştıkları sosyo-ekonomik/ kültürel sonuçlar da çeşitli boyutlarıyla irdelenmektedir.

¹ Bu çalışmada "Çingene" adı, Rom, Dom ve Lom gruplarını kapsadığı için kullanılmıştır.

Kuramsal olarak tasarlanan bu çalışmada, öncelikle Çingeneleere büyük göç hareketleri açısından yaklaşılmakta, Hindistan'dan göç etme nedenleri, göç güzergâhları ve göç tarihleri gibi konular ele alınmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, Hindistan'dan başlayan büyük göç hareketlerinin gerçekleştiği 5. ile 15. yüzyıl aralığına yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Çingenelerin göçer yaşam tarzından konar-göçer yaşam tarzına geçiş süreçleri ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde ise Çingene zanaatlarının geçerliliğini kaybetmesi ile başlayan yerleşik hayata geçiş süreci ve –özellikle kentlerde- yerleşikliğin getirdiği sorunlar/eşitsizlikler irdelenmekte, sonuç ve önerilere yer verilmektedir.

2. Büyük Çingene Göçleri: Nedenler, Tarih ve Güzergâh

Göç olgusu, çok boyutlu yapısı ve buna bağlı olarak; demografi, ekonomi, sosyoloji, coğrafya gibi farklı disiplinlerin çalışma alanına girmesi nedeniyle, tek ve kesin bir tanıma sahip değildir. Bilsborrow'a (aktaran Şengül ve Ersoy, 2002, s. 25) göre göç, zaman ve mekân gibi önemli boyutları içermeli ve yapılacak göç tanımı da bu iki boyuta vurguda bulunmalıdır. Bilsborrow, bir hareketin göç sayılabilmesi, göçün yönetsel sınırlar arasında olması ve var olan yerleşim yerinde bir değişikliği içermesi gerekliliğini ifade etmektedir. Bu bağlamıyla göç kavramı, Çingenelerin büyük ve uzun göçlerini vurgular niteliktedir. Bilsborrow'un göç tanımında ele aldığı zaman ve mekân boyutlarını da içeren büyük Çingene göçü, yaşanan yerleşim yerinde sadece bir değişikliğe değil birçok değişikliğe neden olmuştur.

Göç kavramı Çingene kelimesiyle aynı cümlede kullanıldığında, göçebe yaşayan Çingene gruplarıyla, iradeleri dışında kitlesel göç etmek zorunda kalan Çingene gruplarını birbirinden ayırmak gerekmektedir (Şanlıer, 2020, s. 2). Zira büyük Çingene göçü, Çingenelerin kendi iradeleri dışında gerçekleşen zorunlu bir göç hareketidir.

Uzun yıllar boyunca dağınık ve örgütsüz bir şekilde yaşayan Çingeneler Hindistan'dan dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmışlardır. Bu göçün nedenleri arasında, işgal, savaş, tehcir ve sosyo-ekonomik problemler gibi birbiriyle ilişkili faktörler sayılabilir. Bu bağlamda Çingenelerin, Hindistan'dan üç aşamalı bir göç süreciyle ayrılıp, üç farklı rotayı takip ederek dünyanın birçok bölgesine yayıldıkları öne sürülmektedir. Buna göre, ilk göç hareketi M.S. 5 ve 7. yüzyıllar arasında, ikinci göç 7 ve 10. yüzyıllar arasında, üçüncüsü ise 10 ve 13. yüzyıllar arasında gerçekleşmiştir (Bozkurt 2006, s. 288).

Çingenelerin Hindistan'dan göçleri konusundaki tartışmalar güncelliğini korumaktadır. Yapılan araştırmalarda, göç zamanı konusunda 5. ile 11. yüzyıllar arasında farklı tarihler ileri sürülmektedir. Okely, bunun nedenini, Çingenelerin yazı geleneğine sahip olmamasına ve Çingene tarihinin Çingene olmayanlar tarafından yazılmış olmasına bağlamaktadır (1983, s. 1). Ancak yine de Hindistan kökenli büyük Çingene göçlerinin çoğunlukla 5. ve 11. yüzyıllar arasında başladığı genel kabul edilmektedir. Örneğin, Hancock'a göre Çingene halkı ilk kez, M.S. 1001 ve M.S. 1026 tarihleri arasında Hintli askerleri köleleştiren Gazneli Mahmut'un etkisiyle göç etmeye başlamıştır (Hancock, 2004; Özateşler, 2016, s. 42). Miller'e göre (2013, s. 1) Çingenelerin yaklaşık bin yıl önce bu uzun göç yolculuğuna başladıkları, Hindistan'dan başlayıp batıya doğru ilerledikleri ve 1300'lerde Avrupa'nın güneydoğu kesimlerine ulaştıkları tahmin edilmektedir. Lewy (2000, s. 78) ise Çingenelerin, nedeni tam olarak bilinmeyen Avrupa yolculuğuna İran, Ermenistan ve Türkiye güzergâhından çeşitli zaman aralıklarında ve dalgalarla göç ettiklerini ileri sürmektedir. Ancak araştırmacılar Çingene göçleri hakkında farklı tarihler ileri sürmüş olsa da, bu göçlerin dünya geneline yayılan Çingene gruplarında farklı

zamanlarda gerçekleştiği konusunda bir konsensüs vardır. Örneğin, Roma(an) grubu Çingeneri ile Dom grubu Çingenerinin anayurtlarından ayrılış tarihleri ve göçün bu gruplardaki sonuçları önemli derecede farklılık göstermektedir. Bu açıdan Çingenerin büyük göç dalgalarını üç şekilde incelemek mümkündür.

Büyük Çingene göçünün başlangıcı hakkında da farklı görüşler ileri sürülmektedir. Araştırmacıların büyük çoğunluğu Birinci büyük Çingene göçlerinin 5. Yüzyılda başladığını öne sürmektedir. Bu konuda özellikle doğulu kaynaklar ilham verici olmuştur. Şanlıer'in de (2020) belirttiği gibi başlangıçtaki göç hareketleri hakkında Tebari, Hamza İsfahani ve Firdevsi'nin eserleri kaynak olarak gösterilmektedir. Firdevsi'nin 11. yüzyılda kaleme aldığı Şehname adlı eserinde, Zott, Gurbeti, Karaçi, Luri gibi isimler de verilmektedir. Eserde, araştırmacılar tarafından sıkça örnek verilen Behram Gûr ile Şangul arasındaki ilişkiler de anlatılmaktadır. İran Şahı Behram Gur'un M. S. 420- 438 yılları arasında eğlence ve şenliklerde görev almaları için on iki bin akrobat, dansçı, çalgıcı ve şarkıcıyı Hindistan'dan buraya getirdiği ileri sürülmektedir. İranlı Ozan Firdevsi'nin aktardığına göre, bir Hint kralı, müzisyenlikle uğraşan Çingene ailelerinden Zotti ve Luri'leri Şah'a göndermiş ve Çingenerin yüzyıllarca sürdürdükleri göç hareketleri bu nedenle başlamıştır (Marushiakova ve Popov, 2006). Firdevsi'nin Krallar Kitabı ve Arap tarihçi İsfahanlı Hamza dayanak alındığında Çingenerin dünyaya göçleri 5 ile 15. yüzyıllar arasında olmuştur. Çingenerin ilk göçlerinin ise Suriye ve Filistin üzerinden gerçekleştiği ileri sürülmüştür. Bu topluluğun bir kısmı ise Mısır ve Kuzey Afrika'ya geçmiştir (Marushiakova ve Popov 2006, s. 13-15). Aynı şekilde Sasani tarihini iyi bilen Hamza el-İsfahani (350/961) de bu konuda Firdevsi gibi düşünmektedir. Tek fark ise bu müzisyenleri el-Zutt olarak adlandırmış olmasıdır (Özkan, 2010, s. 15).

Araştırmacıların bir kısmı ise, Çingene topluluklarının anayurdu terk ediş tarihi olarak Gazneliler dönemini (969-1187) göstermektedirler. Bu görüş, Gazneli Mahmut'un Sindh ve Penjap eyaletlerini işgali esnasında beş yüz bin Hintliyi esir alması ve Hindistan'ı fetheden Müslümanların, Çingeneri çeşitli nedenlerle köle olarak kullanması ve beraberlerinde ülkelerine götürmesi şeklindedir (Marushiakova ve Popov, 2006; Kılınc Demirvuran, 2007, s. 83-84). Öte yandan bir kısım araştırmacı ise Çingene göçlerinde Hindistan'da bugün bile devam etmekte olan kast sisteminin etkili olduğu görüşünü savunmaktadır. Kast sisteminin sırasıyla en üstünde Brahman'lar (rahipler sınıfı), Ksatriya'lar (kanun adamları, savaşçılar), Vaisya'lar (tüccarlar, iş sahipleri), Sudra'lar (işçiler, hizmetliler) ve en altta da Parya'lar (toplumun en alt tabakası) bulunmaktadır. Rom, Dom ve Lom topluluklar, en alt kast içinde bulunan Domba grubundan gelmektedirler (Şanlıer, 2020). Dombalar ise müzisyen olarak bilinen bir topluluktur. Dom, Sanskritçe dilinde müzik yaparak, şarkı söyleyerek gezinen ve aşağı kasta tabi olan adam anlamına gelmektedir (Fraser, 2005). Çingener müzik yaparak ve şarkı söyleyerek farklı bölgelere göçler gerçekleştirmişlerdir. Görüldüğü üzere Firdevsi'nin, Hint kralınca, müzisyenlik yapan Çingene aileleri olan Zotti ve Luri'leri Şah'a göndermesiyle başlayan bu durum Çingenerde büyük ve uzun süreli göç sürecinin nedeni olarak ileri sürülmektedir. Fraser'e (2005) göre ise Hint toplumu içerisinde en düşük kastta bulunan Çingenerin, Müslüman akınlarına karşı paralı asker olarak kullanılması, büyük göç hareketlerinin başlama nedeni olarak görülmektedir.

Çingene göçlerinin zamanına ve yönüne dilsel veriler açısından bakıldığında, Willems (1998) Çingener arasında üç ana koldan göçlerin gerçekleştiğini belirtmiştir. Bunlardan birinci kol başta güneybatıya yönelerek Suriye, Mısır ve Türkiye olmak üzere Ortadoğu'da bulunan

Dom(lar); ikinci kol kuzeye doğru yönelerek Kafkaslar'ın güneyindeki topraklara Ermenistan, Gürcistan, İran ve Orta Asya'da bulunan Lom(lar); üçüncü ve son göç ise önce Küçük Asya ve Balkanlara oradan da Orta ve Batı Avrupa'ya yerleşen Rom(lar) şeklindedir. Ancak bu nüfusların farklı zamanlarda gerçekleşen göç hareketleri, Dom, Lom ve Rom gruplarının birçok dinsel, dilsel ve mesleki farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir (Willems, 1998; Marushiakova ve Popov: 2006, s. 14-15; Özateşler, 2016, s. 43).

Çingenelerin, Hindistan'dan göç etme nedenlerine ilişkin ortaya atılan çeşitli teoriler de vardır. Kenrick'e göre, Çingenelerin ilk göç hareketleri 7. ve 10. yüzyıllar arasında Hindistan sınırlarının dışında ortaya çıkmıştır. Farklı kabilelerden oluşan Hintli göçmenler İran'da evlilik yoluyla birbirine karışmış, burada günümüz Çingenelerinin ataları olduğu varsayılan Dom (sonraları Rom) adı altında bir halkı oluşturdukları buradan da Avrupa'ya vardıkları, günümüz Romanlarının ise Domların soyundan geldikleri ileri sürülmektedir (Kenrick, 2006:18). Başka bir kaynaktan ise, Dom olarak adlandırılan Hintli müzisyen ve demircilerin, Rasput savaşçılarının soyundan geldikleri iddia edilmektedir (Kyuchukov, 2007, s. 71). Çingenelerin M.S. 642 ve 900 yılları arasında Araplar tarafından Orta Doğu'ya zorla götürüldükleri, M.S. 900 yılından sonra ise Hintlilerin İran üzerinden topluluklar şeklinde Bizans'a doğru göç ettikleri ve M.S. 1000 yılından önce Bizans içlerine ulaştıkları şeklinde iddialarda bulunmaktadır (Kyuchukov, 2007, s. 71). Altınöz'e (2013, s. 34) göre ise, Çingeneler Avrupa'ya 14. ve 15. yüzyılda Doğu Avrupa üzerinden ulaşmışlardır. Bunlar Batı Avrupa'da ilk kez 1407 yılında, Fransa 1419, Hollanda'da 1420, İtalya'da 1422, İspanya'da 1425, Rusya'da 1501, İskoçya ve Danimarka'da 1505, İsveç'te 1512, İngiltere'de 1514, Norveç'te 1540 ve son olarak da Finlandiya'da 1584 yılında görülmeye başlamışlardır.

Çingeneler, Hindistan'ı terk ederken çeşitli kabileler şeklinde batıya doğru göç etmişlerdir. Göçün ilk zamanlarında daha çok göçer biçimde yaşamış ve sonraki yıllarda yerleşik hayata geçmişlerdir. Avrupa'daki çeşitli ülkelere 15. yüzyılda gelen Çingeneler, bin yıldan fazla anavatanları dışında yaşayan, yerleştikleri ülkelerde kültürel, sanatsal ve mesleksi her türlü baskı ve sindirmeye karşı günümüze kadar kültürlerini başarıyla sürdürmüşlerdir (Arayıcı, 2008, s. 26).

Çingene göçlerinin tarihinden ziyade nedenlerine odaklanan Kenrick (1993, s. 14-15) ise Çingenelerin kuzeybatı Hindistan'dan ayrılmalarını, iten ve çeken faktörler şeklinde ele almaktadır. Büyük Çingene göçünde iten faktörler, kuzeybatı Hindistan'daki karışıklık, savaş, kıtlık ve bazı krallıkların eylemleri olarak öne çıkmaktadır. Çeken faktörler ise İran şahı Arashir'in M.S. 3. yüzyılda Çingenelerin yoğun olarak yaşadıkları Kuzeybatı Hindistan'ı fethi ve kolonileştirmesi olarak görülmektedir. Hindistan'dan ayrılan Çingene grupları, İran'a çiftçilik, çobanlık, ücretli askerlik, koruculuk, müzisyenlik gibi işlerde çalışmak üzere gitmişlerdir. İran'a gelen bu topluluklar, İran'ın refahı hakkında hikâye duyanlardan oluşmuştur. Bu grupların, Avrupa'ya ise Ortadoğu üzerinden geçtiğine dair bazı kayıtlar mevcuttur, ancak diğer göç güzergâhlarıyla ilgili yeteri kadar bilgiye ulaşılamamıştır. Fraser (2005) açlık, savaş ve kargaşa ortamını Çingene göçlerine neden olan etkenler olarak ileri sürmektedir. Hancock'da (1987) Çingenelerin Kuzeybatı Hindistan'dan göçlerinin nedenini savaş tutsakları veya eğlendirici tutsaklar olmalarına bağlamaktadır Sway (1988) ise Çingene göçüne neden olan faktörler konusunda ihtiyatlı bir görüşe sahiptir. Zira Sway'a göre, dönemin mevcut geçerli durumu dışında ilk Çingeneler hakkında kültürleri ve sosyal yapıları konusunda yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Hindistan'daki ilk Dom'lar hakkında, zanaatlarının, dokunulmaz olmalarının ve

kutsal mekânlara girmelerinin yasak olmasından başka çok az şey bilinmektedir. Bu konu hakkında genel bir değerlendirme yapan Marushiakova ve Popov'a (2006) göre ise Çingene göçüne yol açan etkenler; çoğunlukla üzerinde uzlaşılan 5. ve 6. yüzyılda Hun'ların Hindistan'a yönelik saldırıları, Gupta hükümdarlığının fethi ve imparatorluğun dağılması, kırsalın eski önemini kaybetmesi, kuraklık, kıtlık ve salgın hastalıklar şeklinde sıralanabilir. Arapların 7-8. yüzyıllarda yaptığı saldırıların özellikle Sint bölgesinde derin sosyal kırılmalara ve ekonomik krize yol açtığı ve bu durumun yoğun bir göçe neden olduğu ileri sürülmektedir (aktaran, Kolukırık, 2021, s. 45-46).

Çingenerler ilk göçlerden sonraki dönemlerde ise küçük gruplar şeklinde Avrupa içlerine doğru göç etmeye devam etmişlerdir. Bu bağlamda Çingenerlerin Hindistan'dan İran üzerine yaptıkları birinci büyük göç ve bu bölgelerden Avrupa'ya yaptıkları ikinci büyük göçten sonra üçüncü büyük Çingene göçü Avrupa'da Çingene köleliğinin kalkmasıyla birlikte gerçekleşen göçler olarak bilinmektedir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında, Avrupa içerisinde büyük bir Çingene göçü gerçekleşmiştir. Bu göç, dünya üzerindeki Çingene nüfusunun dağılımını önemli derecede etkilemiştir. Göç güzergâhı doğudan batıya doğru gerçekleşmiş ve Fransa, İngiltere ve İspanya, Çingenerlerin yoğun olarak göç ettikleri ülkeler haline gelmiştir. Bazı Çingene grupları ise ilerleyen dönemlerde Amerika, Kanada, Avustralya ve Güney Afrika'ya göç etmişlerdir (Marushiakova ve Popov, 2006; Kolukırık, 2009). Bu göç sürecinde Avrupa'ya ulaşmaları esnasında takip ettikleri güzergâh iki kol şeklinde belirtilmektedir. Birincisi Ermenistan ve Anadolu üzerinden doğu yolu, ikincisi ise Mısır olan batı yoludur. Buradan geçtikleri güzergâhlardan birincisinin Afganistan, İran, Anadolu ve Balkanlar üzerinden ikincisinin Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlar üzerinden; üçüncüsünün ise Afganistan, İran, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya üzerinden olduğu anlaşılmaktadır (Duygulu, 2006, s. 19). Bosna ve Kosova bölgesindeki mültecilerin göçü, "Kaldera Akını" (bakırcılar) göçü olarak adlandırılmış ve bu göçe Yugoslavya'dan akın akın gelen Çingenerlerde eklenmiştir (Marushiakova ve Popov 2006, s. 9).

Büyük göç sonrası Çingenerlerin Türklerle olan temasları Selçuklular dönemine denk gelmektedir. Hindistan'da başlayan göçlerden sonra Çingenerler için Anadolu bir geçiş noktası ve yaşam alanı olarak öne çıkmaktadır. Selçuklu Devleti döneminde Türkiye'ye gelen ve bu dönemde büyük bir Çingene grubu olan Rom'lar, Anadolu'yu Avrupa'ya bir geçiş güzergâhı olarak görmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde ise büyük bir Çingene grubu Çingene sancağı –Liva-i Çingane- adı verilen bölgede (Trakya/Rumeli) yerleşmiş ve meslekleriyle yaşamlarını idame ettirmişlerdir (Kolukırık, 2006, s. 2-3). Osmanlı Devleti döneminde Çingenerlerle ilgili bilinen ilk kapsamlı çalışmaya, 1475'te yılında Balkan bölgesi için hazırlanan vergi düzenlemelerinde rastlanmaktadır. Bu kayıtlarda detaylı bir şekilde, göçebe, yarı-göçebe ve yerleşik düzende geçen Çingenerlerle ilgili, sosyolojik, demografik ve hukuksal bilgiler bulunmaktadır (Oprisan, 2013, s. 3).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, 1912-13 Balkan Savaşı ve 1914-18 Birinci Dünya Savaşı ile beraber, Osmanlı Devleti Avrupa yakasında ciddi bir toprak kaybına uğramıştır. Bu kayıplarla birlikte, Müslüman unsurların yanı sıra Müslüman Çingenerler de Osmanlı devletinin sınırları içinde kalmak amacıyla göç etmişlerdir. Bu durum kesintisiz bir şekilde neredeyse Mübadele'ye (1923) kadar devam etmiştir. Osmanlı'nın son döneminde özellikle Balkanların, Romanya ve Bulgaristan kısımlarından Müslüman Roman göçleri yaşanmıştır. Arşiv kayıtlarında 1900 yılından hemen önce Balkanların Rumeli bölgesinde 500 bin kadar Çingene nüfusu yaşadığı

yazılıdır. Kıptiler Defteri olarak adlandırılan ve 1893 tarihli bu belge yiyecek/yardımla ilgili olup, Plevne (Pleven) şehrinden göçerek Üsküp'e gelmiş ve oraya sığınmış olan bir grup Romandan bahsetmektedir. Osmanlı arşivlerinde bu döneme ilişkin sayısız belge bulunmaktadır. 1910 tarihli bu belge Romanya'nın Köstence şehrinden İstanbul'a gelen ve daha da gelmekte olan Roman gruplardan söz etmektedir (Şanlıer, 2020, s. 4). 1923 yılında ise Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması gereğince iki ülke arasında nüfus mübadelesi yapılmıştır. Türkiye'de yaşayan Ortodoks Rumların Yunanistan'a gitmesi, Yunanistan'da yaşayan Müslümanların ise Türkiye'ye gelmesi şart koşulmuştu. Lozan Antlaşması gereğince Yunanistan'dan göç eden ve Türk göçmenlerle birlikte belirli bir oranda Çingene nüfusunun Türkiye'de yaşadığı bilinmektedir (Özkan, 2010).

Genel olarak bakıldığında, farklı zamanlarda gerçekleşen Çingene göçleri dalgalar halinde ve küçük gruplar şeklinde olmuştur. Hindistan'dan İran'a yapılan ilk büyük göç, İran'dan batıya doğru yapılan ikinci büyük göç ve Avrupa'da köleliğin kaldırılmasıyla yapılan üçüncü büyük göç, Çingene göçlerinin farklı zamanlarda gerçekleşmesine yol açmıştır. Ayrıca büyük göç hareketleri farklı Çingene grupları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çingenelerin geçtikleri yerler ve buldukları ülke kayıtlarının araştırılması, göç güzergâhı ve tarihi konusuna önemli katkılar sağlayabilir (Kolukırık, 2021, s. 48). Çingene göçleriyle ilgili yazılı bir kaydın olmayışı ya da mevcut belgelerin Çingene olmayanlar tarafından yazılması, Çingene tarihinin yeterince aydınlatılamamasına yol açmıştır. Bununla birlikte Hindistan'dan kitleler halinde yapılan Çingene göçlerinin birçok sebebe dayandığı genel kabul görmektedir. Öte yandan Çingene göçlerinin uzun yıllara yayılan bir süreçte gerçekleştiği ve küçük gruplar hâlinde dünyanın çeşitli bölgelerine, farklı zamanlarda dağıldıkları ortaya çıkmaktadır.

42

3. Büyük Göçlerden Konar-Göçerliğe: Karşılaşmalar/Temaslar

Çingeneler Hindistan'dan ayrıldıktan sonra göç ettikleri yerlerde de önemli problemlerle karşılaşmışlardır. Hindistan'dan göç ettikten sonra yaşamak istedikleri ülkelerde gördükleri sosyal dışlama, ötekileştirme, ayrımcılık, asimilasyon, baskı, zorlama, sürgünler hatta soykırımlar Çingenelerin sürekli göç etmelerine neden olmuştur. Bu nedenler Çingenelerin bin yıldan fazla süren ilk ve büyük göçleri, yerleşik hayata geçmelerine rağmen yakın geçmişe² kadar sürmüştür. Geçmişte göçer, yarı-göçer (konar-göçer); günümüzde ise yarı-göçer ve yerleşik olarak yaşamlarını sürdüren Çingeneler için göç, zamanla sosyo-ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı vazgeçilmez bir yaşam biçimi haline gelmiştir.

Göç odaklı bir yaşamı hayat felsefesi hâline getiren Çingeneler, ticarî ya da alış-verişçi göçebeler şeklinde sınıflandırılabilirler. Geçmişte belli bir yere bağlı olmadan ve bir sonraki varacakları yeri planlamadan neredeyse bu şekilde tüm Avrupa ve Asya'yı dolaşmışlardır. Günümüzde ise daha yerleşik bir hayat tarzını benimsemiş olmalarına rağmen, geçinmek amacıyla konar-göçer şekilde yaşamaya devam etmektedirler (Yılmaz ve Telci, 2010, s. 19).

Göçebelikle yerleşiklik arasında bir yaşam tarzı olarak bilinen konar-göçerlik, baharın başlangıcı ile çerçilik, bohçacılık, dilencilik/toplayıcılık, çalgıcılık vb. işler yapmak amacıyla yaşadıkları şehirlerin kasabalarına, köyelerine ya da yaşadıkları şehrin dışına kısa süreli göç etme

² Günümüzde farklı ülkelerde göçebe, yarı-göçebe şekilde yaşayan Çingene gruplarına az da olsa rastlanmaktadır.

durumudur. Bu açıdan yılın belli aylarında, kalıcı olarak bir yere yerleşmeyen, hareket halinde olan ve geçimlerini bu şekilde sağlamaya çalışan Çingenelelere “konar-göçerler” denir.

Dingeç'e göre Çingeneleler, büyük göç hareketlerinden sonra uzun bir süre konar-göçer şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Çingenelelerde konar-göçer seyahatler daha çok ekonomik nedenlidir. Konar-göçer Çingeneleler “zanaatlarını satmak” amacıyla bu yaşam tarzını benimsemişlerdir. Ürettikleri eşyaları satmak için nüfusun kalabalık olduğu yerleri tercih eden Çingeneleler için konar-göçerlik geçim temininde önemli bir strateji olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Çingenelelerin kısa süreli göçer yaşamları “istemli” bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu açıdan istemli göçleri onların özgür ruhlarını tanımlarken, geçimlerinin temini açısından bir zorunluluğun sonucu olarak da görülebilir (Dingeç, 2019, s. 593). Yılın belli dönemlerinde, gelir getirici faaliyetler olarak öne çıkan konar-göçer yaşam tarzı Çingenelelerin farklı kültürlerle temasını da artırmıştır.

Duyguluya (2006, s. 22-24) göre; göçer, yarı göçer (konar-göçer) ve yerleşik olmak üzere üç çeşit yaşam düzenleri bulunan Çingeneleler, geçmişte at arabalarıyla yaptıkları göçleri, günümüzde otomobil, minibüs gibi araçlarla gerçekleştirmektedirler. Göçerlik ve göçer kültür alışkanlıkları, göçebe Çingenelelerde belirgin bir biçimde yaşatılmakla birlikte, yerleşiklerin kültürel kodlarında, göçerlik izlerine de rastlanmaktadır. Konar- göçer Çingene grupları daha çok kırsal alanlarda, bazen de bir kentin kenar mahallesinde yerleşmiş oldukları halde, bohçacılık, çerçilik, gündelik mevsimsel işler gibi nedenlerle genellikle baharın başlangıcıyla yarı yerleşik oldukları yaşam alanlarından başka yerlere göç etmeleriyle tanınmaktadır. Bu açıdan yerleşik ve göçebe yaşam arasında kalan konar-göçer Çingene gruplarına dünyanın her yerinde rastlamak mümkündür.

Konar-göçer grupların çalışma alanlarının sadece yaşadıkları şehir ile sınırlı olmayıp geçinme stratejilerine göre, genellikle baharın başlangıcıyla birlikte yaşadıkları şehir ve çevrelerinde bohçacılık, toplayıcılık gibi gelir getirici etkinlikleri de kapsamaktadır (Fırat, 2016). Yaz aylarında gerçekleşen geçinme amaçlı göçlerde, daha çok, iklimsel şartlara bağlı olarak uygun iller tercih edilmektedir. Çingenelelerin sosyo-ekonomik nedenlerden ötürü belirli iş kollarında, konar-göçerliği benimsedikleri söylenebilir. Zanaatlarını satmak amacıyla Çingenelelerde konar-göçerlik faaliyetleri yakın geçmişe kadar devam etmiştir. Örneğin, Türkiye'nin doğusunda ve güneydoğusunda yaşayan Dom grubu Çingeneleler, Nisan ayında yaşadıkları illerden farklı illere çerçilik (pazarlama), kalaycılık, elekçilik gibi işlerle geçimlerini temin etmek için göç etmektedirler.

Çingene topluluklarının geçimlerini sağlamada belirli uğraş alanları üzerine kurulu bir yaşam sürdürdükleri ve bu durumun dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Çingene gruplarını ayırt etmede kullanıldığı görülmektedir. Balkanlardaki Ursari (ayı eğiticileri), Romanya'daki Kalderari (metal işçileri) ve Polonya'daki Shoshoraya (kalaycılar), dünyanın farklı bölgelerindeki Çingene topluluklarını tanımlayan meslekler ve bu mesleklere göre kullanılan yerel topluluk adlarından bazılarıdır (Yükselsin, 2009, s. 454).

Osmanlı Devleti döneminde Çingenelelerin bir kısmı yerleşik iken diğer kısmı yarı yerleşik olarak yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Yarı yerleşik yaşayan Çingeneleler zanaatlarını satmak amacıyla köy, kasaba gibi kırsal alanlarda ve illerin çevresinde kısa süreli bir şekilde konaklayarak göç etmişlerdir. Bu göçler kısa ve geçici süreliğine ve belirli bölgeler arasında gerçekleşmekteydi. Zanaatları aracılığıyla elde ettikleri ürün ve hizmetlerini satmak amacıyla göç eden Çingeneleler,

uzmanlar tarafından hizmet göçebeleri, ticari göçebe, simbiyotik göçebe, peripatetik olarak adlandırılmıştır. Ancak Yılığür'ün “zanaat göçebeleri” kavramsallaştırması, Çingenelerde konar-göçerliği önemli ölçüde karşılamaktadır (Dingeç, 2019, s. 590-598).

Hareket halinde bir yere bağlı olmadan konar-göçer yaşamak Çingene topluluklarında önemli bir yaşam stratejisidir (Bunn, 2002). İngiliz Çingene Konseyi, hareketliliği Çingeneleri hâkim sistemden etnik olarak ayıran temel unsur olarak kabul etmektedir (Okely, 1983). Okely'e göre, Çingenelerde göçebelik, yerleşik düzene bir baş kaldırıdan ziyade, niteliksel olarak yerleşikliğe zıt olan bir yaşam biçimi oluşturmak ya da yerleşikliğe dair hiçbir oluşumu benimsememek şeklinde yorumlanmaktadır. Çingenelerin yaşam tarzlarından giyinişlerine, gelenek ve göreneklerinden sosyal yapılarına ve müziklerine kadar pek çok çeşitli alanda gerçekleştirdikleri eylemler, kendilerine özgü bir görünüm vermektedir (aktaran, Akgül, 2006, s. 82). Ancak Çingenelerin konar-göçer yaşam düzeninde bilinmeyen birçok kültürel unsur olduğu tahmin edilmektedir. Zira Çingeneler göçebe kültürde olduğu gibi konar-göçer yaşamda da kültür aktarımını yazılı olarak değil sözlü olarak gerçekleştirmişlerdir. Bu durumu Yoors “Yaşlı Çingeneler görüp duyduklarını diğerlerine aktarırdı. Çingenelerin yazılı kayıtları olmadığından gelenekleri canlı tutacak ve yeni nesillere aktaracak tek şey, yaşlıların hafızası olurdu” şeklinde izah etmektedir (Yoors, 2005, s. 203).

Büyük Çingene göçü sırasında Türkiye topraklarında da konar-göçer ve yerleşik yaşam tarzını tercih eden Çingene gruplara rastlanmıştır. Anadolu'da yaşayan bu insanlar, genel olarak 'Çingene' adıyla bilinmekle beraber, yakın zamana kadar “Kıpti” ismiyle de tanımlanmışlardır. Ancak Çingeneler, günümüzde bölgelere göre farklı şekillerde tanınmaktadırlar (Özkan, 2000, s. 31). Elekçi, sepetçi, kalaycı, arabacı, bohçacı gibi yaptıkları iş ve uğraş alanlarına göre adlandırılan Çingeneler için bu tanımlamalar, konar-göçerlik faaliyetleri sırasında hâkim kültürle temasları sonucu oluşmuştur. Dolayısıyla Çingenelerin konar-göçer olarak gerçekleştirdikleri zanaatları, hâkim kültürle sosyal ilişkilerinde ve toplumla bütünleşmelerinde önemli bir faktör olarak görülebilir.

Avrupa ülkelerinde yerleşik yaşamdan hoşlanmayan göçer ve konar-göçer yaşamı tercih eden Çingene grupları, günümüzde treyler olarak bilinen karavanlarda ya da kıl çadırlarda yaşamaktadırlar (Arayıcı, 1999). Bununla birlikte Arayıcı'ya (2008, s. 26) göre, göç ettikleri ülkelerde aşağılanan, dışlanan, hor görülen, hatta ırkçı saldırılara maruz kalan; 500 binden fazlası Hitler taraftarlarının zulmüne uğrayan ve çoğunluğu “göçer” ve “konar-göçer” bir yaşam biçimini benimseyen Çingeneler konusu, Avrupa'nın birçok ülkesinde önemli bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır.

4. Konar Göçerlikten Yerleşikliğe Çingenelerin Görünümü

Çingeneler yerleşik hayata geçmelerine rağmen özellikle etnik kimliklerinden dolayı diğer dezavantajlı kesimlerden daha fazla ayrımcılığa uğramaktadırlar. Kentsel alanlarla ilişkileri kısa bir geçmişe dayanan, geçmişte kırsal alanlarda daha çok mobil bir biçimde yaşamını sürdürmüş ve belli başlı bir ikameti bulunmayan Çingeneler, günümüzde kentlerin kenar bölgelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bir yandan etnik kimlikleri diğer yandan yetersiz kent tecrübeleri, Çingenelerin kentsel alanlarda çeşitli eşitsizliklere maruz kalmalarında etkili olmaktadır.

Yerleşik hayata geçtikten sonra kimlikleri nedeniyle toplumsal ve etnik dışla(n)manın çeşitli biçimlerini deneyimleyen Çingeneler, yaşadıkları Avrupa ülkelerinde toplumsal sorun, tekinsiz

insanlar vb. şeklinde damgalanmışlardır. Bunula birlikte geçmişte yaşamları ve yaşadıkları bölgeler çeşitli yasalar vasıtasıyla kısıtlanmıştır. Bazı bölgelerde köleleştirilmiş; çocukları zorla alınmış ve çeşitli işkencelerle katledilmişlerdir. Bazı dönemlerde de Avrupa zenginlerinin av partileri düzenleyerek “Çingene avı” şeklinde etkinlikler düzenledikleri bilinmektedir. Almanya’da, “İslah edilemez suçlular” olarak görülen Çingeneler, çeşitli deneylerde “kobay” olarak kullanılmışlar ve Naziler döneminde birtakım politikalarla soykırıma uğramışlardır (Foncesa, 2002; Alpman, 2004).

Yerleşiklik yaşama geçiş ile birlikte de Avrupa’nın hemen her bölgesinde Çingeneler, yaşadıkları bölgelerde hala ve sıklıkla farklı ayrımcı uygulamalara maruz bırakılmaktadırlar. İçinde büyük bir Çingene nüfusu barındıran Romanya, Bosna-Hersek ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde son yirmi yılda maruz kaldıkları zorunlu göç (Crovve, 2003); İtalya’da İtalyan bir yurttaşın bir Çingene vatandaşı tarafından öldürülmesinin ardından İtalyan medya ve siyasetçilerinin Romanlara yönelik başlattıkları yoğun ırkçı kampanya (Every One Group, 2007) ve Fransa’da gerek II. Dünya Savaşı yıllarında yaşadıkları kötü muamele (Fogg, 2008) ve gerekse son dönemlerde Nicolas Sarkozy yönetimi altında yaşadıkları baskı, sindirme ve Doğu Avrupa ülkelerine sürülme gibi uygulamalar (Le-Roi, 2010) Çingeneleri Avrupa’da olumsuz yönde etkileyen (Akt., Bingöl ve Büyükakın, 2012, s. 8) ve yerleşiklik ile birlikte daha fazlaca göze çarpan ayrımcılık örnekleri olarak bilinmektedir.

Çingeneler dünya genelinde konar-göçerlik faaliyetlerinin azalması sonucu kentsel alanlara göç etmek zorunda kalmışlardır. Zira sanayileşmenin etkisiyle Çingene zanaatlarına duyulan ihtiyacın azalması konar-göçer yaşam biçimini işlevsiz hale getirmiştir. Uzun yıllar kırsal yaşamı benimseyen ve kentsel tecrübeleri düşük olan Çingeneler, yeni yaşam alanları olan kentlerde bir takım problemlerle karşılaşmışlardır. Bu bağlamda Çingenelerin kentsel alanlara yerleştikten sonra yaşadıkları en büyük problemlerden birisi istihdamdır. Damgalanmış getto mahalleleri ile Çingene olmayanlar tarafından kentin yabancıları olarak nitelendirilen Çingeneler, etnik kimliklerinden dolayı istihdama ulaşmada problemler yaşamaktadırlar. Öyle ki Çingenelerin düzenli ya da güvenceli işlere yeterince ulaşamamalarında mekânsal damgalamanın etkisi oldukça büyüktür. Çingenelerin maruz kaldıkları mekânsal damgalama, emek piyasası ile ilişkilerini zayıflatmıştır. Çingene olmayanlar tarafından “Çingene mahallesi” olarak damgalanan Çingene yaşam alanları, Çingenelerin düzenli/güvenceli istihdamdan uzak kalmalarının önemli bir nedeni olarak görülebilir.

Goffman, kentteki çeper mahalleleri, etnik veya ırk temelli damgalanmayı taşıyan kişilerin yoğun olarak yaşadıkları mekânlar olarak nitelemektedir (2014, s. 55). Bu tür yaşam alanlarında ortaya çıkan mekânsal damgalanma biçimi yoksulluk, dezavantajlılık ve eşitsizliğin had safhada olduğu bir sosyolojik zeminde ortaya çıkmakta ve hayatiyet kazanmaktadır. Göç, yoksulluk, etnisite ve sosyal düzensizlik gibi sorunlar ise mekânsal damgalanmayı onaylamaktadır (Aytaç, 2013, s. 104). Bu durum, Çingeneler gibi etnik grupların yoğun olduğu alanlarda kendini göstermektedir. Çingene olmayanlar tarafından Çingene mahalleleri, genellikle ‘tekinsiz’, ‘suçlulaştırılmış’, ve ‘girilmez’ olarak damgalanmakta, çeşitli problemlerin kaynağı olarak görülmektedir. Mekânsal damgalanmanın yol açtığı ayrışma, ötekileştirme ve dışlanma durumu Çingeneler açısından başka tür mahrumiyetlerin de nedeni haline gelmektedir. Örneğin, Çingenelerin toplumsal ilişkilere girmelerinde, istihdam ağlarına katılmalarında ve diğer temel hizmetlere erişmelerinde mekânsal damgalama bir bariyer olarak ortaya çıkmaktadır. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte göçer ve konar-göçer dönemlerine göre dışlanmayı, damgalanmayı

daha şiddetli deneyimleyen Çingenerler için damgalanmış mekânlar, onların başka tür eşitsizlik formlarına da maruz kalmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda mekân, Akkan, Deniz ve Ertan'a (2011) göre Çingenerler için bir damgalanma (stigmatization) aracı olarak belirlemektedir. Bu damgalanma Wacquant'ın (2007) da belirttiği üzere ikili bir süreç üzerinden işlemektedir. Medya ve kamusal alanın kurduğu dil üzerinden ilerleyen damgalama süreci, Çingene toplulukların gündelik yaşamlarında/ilişkilerinde kendilerine yönelik içselleştirdikleri bir dil üzerinden yeniden üretilir. Bu damgalamanın temeli, içinde bir tarihselliği de barındıran hem yoksulluk hem de Çingeneliğe atfedilen bir algıyla ilişkilendirilebilir (aktaran Akkan ve diğerleri, 2011).

Kırsala özgü mesleklerinin geçerliliğini yitirdiği dönemlerde kentlere göç eden Çingenerlerin kentlerdeki ekonomik yaşamları da olumsuz etkilenmiştir. Formel istihdamın giderek yerini güvencesiz ve dönemsel işlere bıraktığı bir dönemde, istihdama erişim Çingenerler için daha da büyük bir sıkıntı haline gelmiştir (Akkan ve diğerleri, 2011: 54). Tarihte çeşitli zanaatlar ile geçimini sağlayan Çingenerler, modern toplumda sanayileşme ile birlikte geçimlerini ve barınmalarını sağlamakta önemli derecede problemler yaşamışlardır. Zanaat ürünlerinin fabrikalarda seri üretilmesi sonucunda meslekleri geçersiz hale gelmiş ve bu nedenle işin yeni merkezleri olan kentlere yerleşmek zorunda kalmışlardır. Öncesinde dünyanın farklı yerlerinde kırsal bölgelerde kalaycılık, nalbantlık, bıçak bileyiciliği, ahşap ev gereçleri yapımı, tarım ve hayvancılık, deri işçiliği, kasaplık gibi işlerle uğraşmışlardır (Mezarcıoğlu, 2010, s. 126-133; Yerlikaya, 2021, s. 50). Kentlere yerleştikten sonra işportacılık, inşaat işçiliği, hizmetçilik, liman işçiliği, mevsimlik tarım işçiliği, atık toplayıcılığı gibi modern toplumda düzensiz ve suiistimale açık işlerde çalışmaya başlamışlardır. Kapitalizmin gelişen rekabet ortamında Çingene göçebelik olgusu ise ortadan kalkmış; eskiden coğrafi alanlar arasında topluca seyahat eden Çingenerlerin göç hareketi işgücü piyasalarına girmek amacıyla bireysel gerçekleştirilen hizmet göçüne bürünmüştür (Ürer, 2012, s. 53-67; Yerlikaya, 2021, s. 51).

Çingenerlerin günümüzde yerleşik hayata geçişleri ve yaşadıkları problemler, sanayileşme sonucu mesleklerinin zamanla işlevini yitirmesinden ayrı düşünülemez. Sanayileşme, Çingenerlerin yerleşikliğe geçiş sürecinde önemli bir yere sahiptir. Sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni teknolojik gelişmeler, Çingenerlerin etnik kimlikleriyle de bütünleşen bazı mesleklerindeki/zanaatlarındaki tekel konumlarını kaybetmeye başlamalarının en önemli nedeni sayılabilir. Mesleklerinin icrasını gerektiren konar-göçer yaşam biçimi, sanayileşmeyle birlikte onları -özellikle kentlerde- yerleşik yaşam biçimine mecbur kılmıştır. Kentlerin kenar ve çeper bölgelerine yerleşmek zorunda kalan ve zanaatlarını icra edemeyen Çingenerler için bu yeni durum, dışlanma pratiklerinin farklı alanlarda yaygınlaşmasına ve yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Öyle ki Çingenerler kentlerde işsizlik, kronik yoksulluk, dışlanma, ayrımcılık gibi çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Fırat ve Açıkgöz: 2020, s. 235).

Çingenerlerin yerleşiklikle birlikte kentsel alanlarda yaşadıkları büyük problemlerden biri de eğitimidir. Eğitim hakkına eşit bir şekilde erişme noktasında büyük sorunlar yaşayan Çingenerler dünya genelinde bu durumun en büyük mağdurları sayılabilir. Eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu Çingene gruplarında, çocukları okula kanalize edebilecek sosyal ve ekonomik imkânların eksikliği ile birlikte okulu terk etmenin, devamsızlığın, grup temelli algılardan kaynaklanan dışlanmanın etkisiyle eğitim kurumlarından uzaklaşmanın oldukça fazla olduğu bilinmektedir.

Eğitim konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında, Çingenelerde eğitimin önemli bir problem olduğu göze çarpmaktadır. Arayıcı'nın çalışmasına göre, Avrupa Birliği'nde yaşayan ingenelerin eğitim düzeyi, diğer AB vatandaşlarının düzeylerinin oldukça altında görülmektedir (2008). Bu bağlamda ingenelerin eğitim problemleri zerine Avrupa lkelerinde birtakım araştırmalar yapılmıştır. Bu tür araştırmaları yürüten ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. İngiltere'yi İspanya, Finlandiya, Polonya, İrlanda, İskoçya, Slovakya, ek Cumhuriyeti, Avusturya, Birleşik Krallık, Hırvatistan, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler takip etmektedir. Bu ülkelerde ingenelerin yaşadıkları sorunlar ortaya çıkan araştırma sonuçları bağlamında benzerlik göstermektedir. Buradan ingenelerin yaşadıkları eşitsizliklerin evrensel bir niteliğe büründüğü ileri sürülebilir. Rus'a (2004, s. 5) göre sosyo-kültürel ve ekonomik durumları farklılık gösterse de, Avrupa lkelerinin tamamında ingene ocukların sorunları giderek daha fazla göze çarpmaktadır. Yerleşik olarak yaşayan ingene gruplarındaki okullaşma oranındaki sınırlılık, okula düzensiz katılım, okullardaki marjinalleşme, dışlanma ve başarı düzeyinin oldukça düşük olması gibi sorunlar yaygın Şekilde yaşanmaktadır. Çingene ocuklarında en fazla görülen eğitim problemleri; okulu terk oranının yüksek olması, çok sık devamsızlık vakasının yaşanması ve okuma-yazmayı skmede zorluk çekmeleri (aktaran, Diktaş, Deniz ve Balioğlu, 2016: 1123) Şeklinde sıralanabilir. Çingenelerin Türkiye deki Sosyal Durumu ve Sosyal İermenin Desteklenmesine Yönelik Kamu Politikaları (2016) raporuna gre³, Çingenelerde okul terk oranlarının yüksek olması ve çocukların okula düzenli gitmemelerinin arkasındaki nedenler; kalabalık ve yetersiz konutlarda derslere odaklanmanın zor olması, Çingenelerde formel eğitimin yeterince önemsenmemesi, bunun sonucunda ebeveynlerin okula destek olmaması, erken yaşta evlenme sebebiyle kız çocuklarının okulu terk etmesi ve sosyo-ekonomik problemler nedeniyle ingene ailelerin çocuklarını alıştırması (Piirainen, 2016, s. 24) Şeklinde sıralanabilir.

Çingenelerin yerleşik hayata geçiş ile birlikte yaşadığı eşitsizliklerden biri de barınma koşulları olarak ele alınabilir. Gerek fiziki açıdan gerekse sağlık koşulları açısından standardın altındaki iskn koşulları, ingenelerin barınma problemlerinin başında gelmektedir. Bakımsız, daha çok yoksulların ve ingenelerin yaşadığı bu mahallelerin alt yapı ve belediye hizmetlerinden yeterince yararlanamadıkları da söylenbilir.

Yetersiz ve sağlık koşullarına uygun olmayan konutlarda yaşam ingenelerin önemli sorunlarından biridir. Damgalanmış ve ayrışmış bölgelerde yaşayan ingenelerin çoğu kalabalık hane özellikleri ile dikkat çekmektedir. Bu bölgelerde geniş aileler küçük konutlarda yaşamaktadır. Yaşam alanının eksikliği, ingene ocukların okula devamını olumsuz etkileyen kilit faktörlerden biridir. Çünkü kalabalık evlerde çocukların derslerine odaklanması zor olmaktadır. ingenelerdeki evlerin yaşam koşulları genellikle yeterli değildir. Bunun en u rneği olarak, evler yağışlı ve soğuk kiş mevsiminde neredeyse yaşanamaz hale gelmektedir. Ev koşullarının olumsuz olması bariz bir Şekilde sağlık üzerinde de olumsuz bir etki yaratmaktadır. Kalabalık ve sağlığa uygun olmayan koşullarda yaşamak, özellikle çocukların sağlığını ciddi ölçüde etkilemektedir. Bu durum aynı zamanda ingene topluluğunda kronik hastalıkların yaygın olarak görülmesindeki temel sebeplerdendir (Piirainen, 2016, s. 20).

³ Yapılan diğer araştırmalar için bkz., Akgl, 2021; Akkan vd., 2011; Alp ve Taştan, 2011, FSG, 2010; Kolukıncı, 2006/2009; Uzpeder, 2008; Yılgör, 2012).

Görüldüğü üzere, konut problemi Çingenerin yerleşik yaşam biçimiyle ortaya çıkan önemli bir problemdir.

Çingenerin sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik sisteminde yaşadığı problemler de yerleşiklik ile birlikte ele alınabilir. Sağlık hizmetlerine ulaşmada gerek sosyal güvenceleri gerekse yoksullukları ve kimlikleri nedeniyle ilaç ve tıbbi malzeme alımında, sağlık personeliyle iletişimde ve sağlık bilinçlerinin yetersiz olması gibi nedenlerle sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadırlar. Göçebe yaşamın getirdiği sosyal güvencesizlik yerleşik hayatla birlikte daha hissedilir bir duruma dönüşmüştür.

5. Sonuç

Büyük Çingene göçleri başlangıçta İran'a daha sonra İran üzerinden Avrupa'ya ve son olarak Avrupa'da Çingene köleliğinin kalkmasından sonra gerçekleşen göçlerdir. Çingenerle ilgili gerek köken gerekse göç konularında yazılı bir kaydın olmaması Çingene tarihiyle ilgili belirsizliklerin en önemli nedeni olarak görülmektedir. Göç konusunda Çingenerin göç rotaları dikkate alınarak geçtikleri ya da yerleştikleri ülkelerin arşiv kayıtları mevcut belirsizlikleri giderme noktasında büyük öneme sahiptir. Kolukırık'ın da (2021, s. 56) belirttiği üzere, göç konusunda olduğu gibi Çingenerler hakkındaki pek çok bilgi ve görüşün çoğu araştırmacı tarafından tekrarlanması, genelleştirilmesi ve doğrulamadan kullanılması önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bilhassa Batılı okumalar dışında, Çingenerin geçtiği ve yaşadığı ülke kayıtlarının konu üzerine yeni açılımlar ve tartışmalar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Geçmişte göçer, yarı-göçer (konar-göçer) ve günümüzde ise yarı-göçer ve yerleşik düzende yaşayan Çingenerlerde göç, zamanla sosyo-ekonomik ve kültürel açılardan vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Hareket halinde olmak ve bir ikamete uzun süreli bağlı olmamak konar-göçer Çingene topluluklarının önemli bir özelliği olarak görülmektedir. Göç merkezli bir yaşam tarzını benimseyen Çingenerler, ilerleyen süreçlerde geçimlerinin temini maksadıyla da konar-göçerlik faaliyetlere başlamışlardır. Büyük göç hareketlerinden sonra uzun bir süre konar-göçer şekilde yaşamlarını idame ettiren Çingenerler, kentlerin kenar semtlerinde ya da kasabalarında yerleşik yaşadıkları halde, geçimlerini temin etmek ya da zanaatlarını satmak gibi daha çok ekonomik nedenlerle genellikle baharın başlangıcı ile yarı yerleşik oldukları yerlerden başka yerlere göç etmişlerdir. Çingenerler için zanaatlarını satmak amacıyla daha çok kırsalda yürüttükleri konar-göçerlik faaliyetleri, zorunlu olarak gerçekleşen büyük göç hareketlerinin aksine istemli bir şekilde gerçekleşmiştir. Yılın belli dönemlerinde, sosyo-ekonomik etkinlikler olarak gerçekleşen konar-göçer yaşam tarzı Çingenerin farklı kültürlerle temasını da artırmıştır. Konar-göçer yaşadıkları dönemlerde, Çingene etnik kimliğiyle bütünleşen birçok zanaat/mesleğin, Çingenerin sosyal ilişkilerini sürdürmelerinde ve toplumsal bütünleşmelerinde önemli katkıları bulunmaktadır.

Ancak zamanla sanayileşme alanında ortaya çıkan gelişmeler, Çingenerlere özgü mesleklerin azalmasında hatta kaybolmasında etkili olmuştur. Mesleklerinin sürekliliği için gerekli olan konar-göçer yaşam tarzı, Çingene mesleklerinin kaybolması ile birlikte azalmaya başlamıştır. Bu açıdan kırsala özgü Çingene mesleklerinin geçerliliğini yitirmesi ile Çingenerler için yeni merkezleri olan kentlere göç etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden, Çingenerin günümüzde özellikle kentlerde yaşadıkları eşitsizlikler, sanayileşme sonucu geleneksel mesleklerini kaybedişleriyle ilişkilendirilebilir. Kentlerde güvencesiz, düzensiz, esnek, riskli ve başkalarının yapmak istemediği enformel işleri yapmak zorunda kalan Çingenerin bu yeni durumu

istihdam, eğitim, barınma, sağlık ve dışlanma gibi ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir.

Uzun yıllar, göçer ve konar-göçer yaşamın merkezinde yer alan Çingenerin yerleşik hayata geçiş ile birlikte istihdam, eğitim, barınma ve sağlık gibi eşitsizliklere maruz kaldıkları söylenebilir. Tüm bu problemler daha çok kentlerde ortaya çıkan ve kentte yaşayan bireyleri daha çok etkilemektedir. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte Çingenerin yaşadıkları problemler birbirini de önemli derecede etkilemektedir. Örneğin eğitim süreci konusunda yaşanan problemler, istihdam, dışlanma, damgalanma ve başka tür sosyal ve ekonomik süreçleri de olumsuz etkilemektedir. Sonuçta kentlerden ayrılmış bölgelerde yaşayan Çingener için istihdam, eğitim, konut ve sağlık gibi sosyal ve ekonomik süreçler, birbirlerini etkilemekte ve Çingene/Roman yoksulluğunu meşrulaştıran dinamikler olarak işlemektedir. Bu bağlamda, Çingenerin özellikle yerleşikliğe geçtikten sonra küresel dönüşümler karşısında dirençsiz ve savunmasız bir biçimde yoksulluk sarmalına maruz kaldıkları ve kamusal desteğe ihtiyaç duydukları ifade edilmelidir. Toplumun bütünü içerisinde yer alan ve özel politika gerektiren diğer tüm gruplar gibi Çingeneri öncülleyen destekleyici programların oluşturulmasının ve sosyal içerme uygulamalarının sistematik hale dönüştürülmesinin bir arada yaşama kültürü bağlamında kıymetli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akgül, A. (2006). *Mimarlıkta mobilite kavramı: Göçebe Çingener ve sirk yaşamı üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akgül, F. İ. (2021). *Roman kadını: Çoklu kimlik keşişiminde ezilenler*, Ankara: Orion Yay.
- Akkan, B. E., Deniz, M. B. & Ertan, M. (2011). *Sosyal dışlanmanın Roman halleri*. İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
- Alp, T. & Taştan, N. (2011). *Türkiye’de ırk ve etnik köken temelinde ayrımcılığın izlenmesi raporu (1 Ocak- 31 Temmuz 2010)*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Alpman, N. (2004). *Trakya Çingeneri, sınırdan yaşayanlar*. İstanbul: Bileşim Yayınevi.
- Altınöz, İ. (2013). *Osmanlı toplumunda Çingener*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Arayıcı, A. 1999. *Çingener: Ülkesiz bir halk*. İstanbul: Ceylan Yayınları.
- Arayıcı, A. (2008). *Avrupa’nın vatansızları Romanlar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2013). Yoksulluk, kentsel sınıf altı ve sosyal dışlanma: Modern kentlerde sınıfsal/mekânsal yarılma ve suçlaştırılma mekanizmaları. Ö. Aytaç & S. İlhan (Ed.). *Kentsel yoksulluğu yeniden düşünmek* içinde (s. 65-124). Ankara: Birleşik Yay.
- Bingöl, Y. ve Büyükkakın, T. (2012). Kocaeli Romanları üzerine sosyo-ekonomik bir inceleme. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 8 (2) , 5-23.
- Crowe, David M. (2003). The International and historical dimensions of Romani migration in central and Eastern Europe. *Nationalities Papers*, 31/1, 81– 94.
- Diktaş, A., Deniz, A. Ç., & Balcıoğlu, M. (2016). Uşak’ta yaşayan Romanların Türk eğitim sistemi içerisinde yaşadıkları problemler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1121-1142.
- Dingeç, E. (2019). *Osmanlı Devleti’nde Çingener ve göç*. VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı. C. II, Edirne: 19-21 Ekim 2019, s. 587-604.
- Duygulu, M. (2006). *Türkiye’de Çingene müziği batı grubu Romanlarında müzik kültürü*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Fırat, M. (2016). *Çingeneliği anlamının imkânı: Çingener üzerine sosyolojik bir araştırma* (Malatya örneği), (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Fırat, M., & Açıköz, R. (2020). Elazığ’da yaşayan çingenerin değişen/dönüşen meslekleri üzerine nitel bir araştırma. *Journal of Economy Culture and Society*, Supp, (1), 229-248.
- Fonseca, İ. (2002). *Beni ayakta gömün-Çingener ve yolculukları*-(Ö. İlyas, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Fraser, A. (2005). *Avrupa halkları Çingener* (İ. İnanç, Çev.). İstanbul: Homer Kitapevi.
- Fundación Secretariado Gitano (2010). *Türkiye’de Romanların durumu Türkiye’de çalışma ve insana yakışır iş koşulları sorunları raporu*, http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.html. Adresinden 22 Ocak 2022 tarihinde edinilmiştir.
- Goffman, E. (2014). *Damga: örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı & S. N. Ağırnaslı, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Hancock, I. (2004). *The Heroic Present The Photographs of Jan Yoors and His Life with the Gypsies*. New York: The Monacelli Press.
- Hancock, Ian (1987). *The Pariah Syndrome, An Account of Slavery and Persecution*. Ann Arbor: Karoma Publisher.
- Kenrick, D. (2006). *Çingenerler-ganj’dan thames’e*, (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Kılınç Demirvuran, G. (2007). *Kentsel ölçekte mekânsal ayrışma: Edirne – Çingene mahallesi örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama, Ankara.
- Kolukıncık, S. (2021). Batılı literatürde Çingenerler/Romanlar: tarih, köken ve dil üzerine bir değerlendirme. Ö. Nemutlu & Ş. Çağın (Ed.). *Çingenerler edebiyata girince* içinde (s. 28-58). İstanbul: Dergâh Yayınevi.
- Kolukıncık, S. (2006). Sosyolojik perspektiften Türk(iye) Çingenerleri: İzmir Çingenerleri üzerine bir araştırma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1–24.
- Kolukıncık, S. (2009). *Dünden bugüne Çingenerler: Kültür-kimlik-dil-tarih*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Kyuchukov, H. (2007). Bulgar ve Türk müslüman Romanlar’ın tarihi, kültürü ve dili. S. Kolukıncık (Ed.). *Yeryüzünün Yabancıları: Çingenerler* içinde (s. 71-85). İstanbul: Simurg Yay.
- Lewy, G. (2000). *The Nazi persecution of the Gypsies*. Newyork: Oxford University Press.
- Marushiakova, E. & Popov., V. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingenerler-Balkan Tarihinde Bir Katkı-*, (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Miller, Shirley A. (2013). *The road to porrajmos, The Gypsy holocaust*. <http://www.geocities.com/Paris/5121/road-to-porrajmos.html>. Adresinden 10 Ocak 2015 tarihinde edinilmiştir.
- Okely, J. (1983). *The traveller- gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oprisan, A. (2013). *Overview on the Roma in Turkey*. <http://www.domresearchcentre.com/journal/177overview7.htm>. Adresinden 2 Aralık 2016 tarihinde edinilmiştir.
- Özatesler, G. (2016). *Çingene: Türkiye’de yaftalama ve dışlayıcı şiddetin toplumsal dinamiği*, (D. Dinçsoy Çev.). İstanbul: Koç Üniv. Yay.
- Özkan, A. R. (2010). Çingenerlerin kökeni ve Türkiye’de Çingenerler, H. Suver, B. Kara& A. Kara (Ed.) *Bir Çingene yolculuğu* içinde (s. 9-69). İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı.
- Özkan, R. A. (2000). *Türkiye Çingenerleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.
- Piirainen, T. (2016). *Romanların Türkiye’deki sosyal durumu ve sosyal içermenin desteklenmesine yönelik kamu politikaları ön çalışma, ikinci rapor*. http://siromatr.net/Portals/0/Act111_112_2nd_Exante_study_Report_full_TR01052016.pdf, Adresinden 12 Nisan 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Rus, C. (2004). *The training of Roma/Gypsy school mediators and assistants*. http://www.coe.int/t/dq4/education/roma/Source/Mediators_EN.pdf. Adresinden 14. Mart 2021 tarihinde edinilmiştir.
- Suvari, C., Yıldırım, A., Bozkurt, T. & İšoğlu, İ. M. (2006). *Artakalanlar: Anadolu’dan etnik manzaralar*. İstanbul: E Yay.
- Sway, M. (1988). *Familiar strangers: Gypsy life in America*, Urbana: University of Illinois Press.
- Şanlıer, S. (2017). *Göçebeliğin Çingene halleri ve selanik efsanesi*, Atina: The Migration Conference, 22-27 Ağustos 2017.
- Şengül, T. & Ersoy, M. (2002). *Kente göç ve yoksulluk- Diyarbakır örneği*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Uzpeder, E., Danova, S., Özçelik, S. & Gökçen, S. (Ed.). (2008). *Biz buradayız! Türkiye’de Romanlar, ayrımcı uygulamalar ve hak mücadelesi* (E. Taboğlu ve S. Öney, Çev.). İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Ürer, L. (2012). Ulusal söylemde Roman olup Çingene kalmak. Ürer, L. (Ed.). *Roman olup Çingene kalmak* içinde (s. 45-79). İstanbul: Melek Yayıncılık.

- Wacquant L.D. (2007). Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. *Thesis Eleven*. (91)66-77.
- Willems, W. (1998). *In search of the true Gypsy: From enlightenment to final solution*. Londra: Routledge.
- Yerlikaya, H. (2020). *Sosyal içerme: Türkiye’de Roman kadınlara yönelik yetişkin eğitimi ve sodam projesi*, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yılıgür, E. (2012). *Nişantaşı teneke mahallesi: Teneke mahalle yoksulluğundan orta sınıf yerleşimine*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Yılmaz, A. & Telci, C. (2010). Türk kültür terminolojisinde göç kavramı Üzerine. *Modern Türklük Araştırma Dergisi*. 7(2), 14-33.
- Yoors, J. (2005). *Çingeneler* (H. Alpman, Çev.). İstanbul: Chiviyazıları Yay.
- Yükselsin, Y.İ. (2009). Satılık havalar: Batı Türkiye Roman topluluklarında bir müziksel zanaatkarlık biçimi olarak “Çalgıcılık”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 452-463.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

This study aims to examine the general migration, nomadism and settlement stages of the Gypsies. In this context, it focuses on the great migrations that started from India, the nomads they made in order to make a living in the countries they arrived/lived afterwards, and settled life styles as a result of the loss of their crafts' function. In this context, the socio-economic/cultural consequences that Gypsies face in different stages from nomadism to nomadism, from nomadism to settlement are also examined in various dimensions.

After the Gypsies left India, they also faced significant problems in the places where they migrated. The social exclusion, marginalization, discrimination, assimilation, oppression, coercion, exiles and even genocides they faced in the countries they wanted to live in after emigrating from India caused the Gypsies to migrate constantly. For these reasons, the first and great migration of the Gypsies, which lasted more than a thousand years, continued until the recent past, although they settled down. In the past, nomadic, semi-nomadic (nomadic); Today, migration has become an indispensable way of life for the Gypsies, who are semi-nomadic and sedentary, due to socio-economic and cultural reasons.

Generally speaking, Gypsy migrations that took place at different times were in waves and in small groups. The first major migration from India to Iran, the second major migration from Iran to the west, and the third major migration after the abolition of slavery in Europe led to Gypsy migrations at different times. In addition, great migration movements were realized by different Gypsy groups. The absence of a written record of Gypsy migrations or the fact that existing documents were written by non-Gypsies led to the inability to adequately illuminate Gypsy history. However, it is generally accepted that the mass migration of Gypsies from India is based on many reasons.

Gypsy migrations took place first in the form of long-term migrations and then short-term migrations. Short-term migrations, known as nomadism in the literature, further increased the Gypsies' contact with different cultures. Nomadism, which stands out as a lifestyle between nomadism and settlement; tinsmithing, coppersmithing, sieve making, basketry, peddling, bundle making, collecting, musical instrument making etc. They are short-term migration movements to the villages, towns and sometimes out of the city borders of the cities where they live in order to practice their craft. In this period, Gypsies were socially accepted by those who could not be Gypsies due to their traditional profession, and they had fewer problems in their relations with them than today.

Despite their sedentary life, Gypsies face discrimination more than other disadvantaged groups, especially because of their ethnic identities. Gypsies, whose relations with urban areas have a short history, lived mostly in rural areas in a mobile way in the past and do not have a specific residence, continue their lives in the fringes of cities today. On the one hand, their ethnic identities and on the other hand, their insufficient urban experiences are effective in the exposure of Gypsies to various inequalities in urban areas.

Methods

In this theoretically designed study, first of all, Gypsies are approached in terms of great migration movements, and issues such as the reasons for migration from India, migration routes and migration dates are discussed. In the first part of the study, the period between the 5th and 15th centuries, when the great migration movements from India took place. In the second part of the study, the transition processes of the Gypsies from the nomadic lifestyle to the nomadic lifestyle are discussed. In the third part, the transition to settled life, which started with the loss of validity of Gypsy crafts, and the problems/inequalities brought about by settlement -especially in cities- are examined, and conclusions and suggestions are given.

Conclusion

Great Gypsy migrations are the migrations that took place initially to Iran, then to Europe via Iran, and finally after the abolition of Gypsy slavery in Europe. Adopting a migration-centered lifestyle, the Gypsies started migratory activities in order to ensure their livelihood in the following processes. Gypsies, who have been living in a nomadic way for a long time after the great migration movements, migrated to other places with the onset of spring, for mostly economic reasons such as making a living or selling their craft, although they lived in the outskirts or towns of the cities. . The nomadic activities, mostly carried out in rural areas for the Gypsies in order to sell their crafts, took place voluntarily, unlike the forced migration movements. In certain periods of the year, the nomadic lifestyle, which is realized as socio-economic activities, has also increased the contact of Gypsies with different cultures. During the nomadic period, many crafts/professions that integrated with the Gypsy ethnic identity made important contributions to the social relations and social integration of the Gypsies.

However, over time, industrialization has been effective in the decrease or even disappearance of professions peculiar to Gypsies. The nomadic lifestyle, which is necessary for the continuity of their profession, began to decline with the disappearance of the Gypsy professions. In this respect, as the rural-specific Gypsy professions lost their validity, the Gypsies had to migrate to the cities, which are the new centers of business. Therefore, the inequalities that Gypsies experience today, especially in cities, can be associated with the loss of their traditional professions as a result of industrialization.

It can be said that Gypsies are exposed to inequalities such as employment, education, housing and health with the transition to settled life. With the transition to settled life, the problems experienced by the Gypsies also affect each other significantly. For example, the problems experienced in the education process negatively affect employment, exclusion, stigmatization and other social and economic processes. As a result, it can be said that social and economic processes such as employment, education, housing and health affect each other for Gypsies living in regions separated from cities.